

adlı eserinin hâşiyesinde yayımlanmıştır. İbnü'd-Demâmî'nin aynı eser üzerine bir şerhi daha vardır. Hindistan'da kaleme aldığı şerhe *el-Hindîyye*, Yemen'de yazdığına *el-Yemenîyye* adı verilmiştir. Eserin "Kıṭ'a min Tuḥfeti'l-ğarîb" adını taşıyan bir bölümü Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Veliyyüddin Efendi, nr. 3002). 3. *Ta'liku'l-ferâ'id 'alâ Teshîli'l-fevâ'id*. İbn Mâlik et-Tâi'nin nahve dair eserinin şerhidir. 820 (1417) yılı civarında Hindistan'da öğrencilerin isteği üzerine yazılan şerh, Gucerât Sultanı I. Muzaffer'in oğlu I. Ahmed'e ithaf edilmiştir. İbnü'd-Demâmî'nin *et-Teshîl* üzerine iki şerh daha yazmıştır. Bunlardan biri noksandır; diğeri tamam olup Mısır'da kaleme alınmıştır (*Keşfü'z-zunûn*, I, 406). *Ta'liku'l-ferâ'id*'in çeşitli yazmaları mevcuttur (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1890; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4561). 4. *el-Menhelü's-sâfi (eş-şâfi) fi şerhi'l-Vâfi*. Muhammed b. Osman el-Belhî'nin *el-Vâfi fi'n-naḥv* adlı eserinin şerhi olup Gucerât Sultanı I. Ahmed'e ithaf edilmiştir (Âtıf Efendi Ktp., nr. 2573; Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 1170). 5. *Lemḥatü'l-Bedr*. Kısa makâm türünde bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 720). 6. *ʿAynü'l-Hayât*. Hocası Demîrî'nin *Hayâtü'l-hayevân*'ının muhtasarıdır. İbnü'd-Demâmî'nin, eserdeki uzun kısımları özetleyerek ve gerekli ilâveleri yaparak meydana getirdiği ihtisarını 823 Şâbanında (Ağustos 1420) tamamlayıp I. Ahmed'e ithaf etmiştir. Eserin bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (AY, nr. 1681). 7. *Nüzûlü'l-gays fi şerhi Lâmiyyeti'l-ʿAcem*. Şenferâ'nın *Lâmiyyetü'l-ʿArab* adlı kasesinden karşı Tuğrâi tarafından kaleme alınan *Lâmiyyetü'l-ʿAcem* üzerine Selâhaddin es-Safedî'nin yazdığı şerhe reddiye olup 794'te (1392) Kahire'de telif edilmiştir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1949; Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 932). 8. *el-Meşâbih 'ale'l-Câmi'i's-sâhih*. Buhârî'nin *el-Câmi'u's-sâhih*'ine yapılan şerhlerden biri olup Gucerât Sultanı I. Ahmed adına kaleme alınmıştır. Eski nüshalarından birinin sonunda ise eserin Yemen'in Zebîd şehrinde tamamlandığı yazılıdır (*Keşfü'z-zunûn*, I, 549). Şerhin İstanbul kütüphanelerinde çeşitli nüshaları vardır (meselâ bk. Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 192; Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 945, Lâleli, nr. 533). 9. *Risâle latîfe fi bâ'zi meḥâsini Dimaşk* (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1720). 10. *Kitâbü'l-Kavâfi*. Aruza dair olan eseri Muhammed b. Osman el-Belhî şerhetmiştir. 11. *Cevâhirü'l-buḥûr*. Yi-

فَوَيْتُ خُصَا سَجَابَ بِنَسْبِهِ شُجْرًا فَا بَالِقَمِّ عَدَا السُّلْطَانِ عَلِيًّا جَاءَ جَسَدُهُ حَمِيضًا
عَلَى الظُّلْمِ وَتَمَلَّكَ الْخُصْفُ الْإِنْسَانَ كَيْفَ نَظَرْنَا عَلَى خَدَّاهُ فَتَرَاهُ يَتَسَاءَلُ تَالِثَ
أَقْصَى الْمَرْقَدِ عَلَى كُنْهِ اللَّطْفِ وَكَلَامًا يَتَمَنَّى أَنْ يَأْتِيَ بِهِ مِنْ أَدَمٍ وَأَنْ يَلْقَاهُ جَل
مَالِكُ الْمَرْحُومِ الْإِنْسَانُ يَتَوَدَّدُ وَدَوَاعِيهِمْ وَدَوَاعِيهِمْ وَدَوَاعِيهِمْ وَدَوَاعِيهِمْ
السُّلْطَانُ يَتَوَدَّدُ الْإِنْسَانَ يَتَوَدَّدُ الْإِنْسَانَ يَتَوَدَّدُ الْإِنْسَانَ يَتَوَدَّدُ الْإِنْسَانَ
وَكَيْفَ لَا يَتَوَدَّدُ الْإِنْسَانَ يَتَوَدَّدُ الْإِنْسَانَ يَتَوَدَّدُ الْإِنْسَانَ يَتَوَدَّدُ الْإِنْسَانَ
الرَّيْضَانُ شَرَحَتْ فِي قُرْآنِهِ رَسَائِلَ الْمَسَاءَةِ بِحُزْنٍ مَلَّاحٍ وَحِينَ ذَكَرَ الْأَنْبِيَاءَ
السُّلْطَانُ تَعَلَّقَ أَهْوَاءَهُ مِنْ حَيْدَرٍ شَدِيدٍ وَخَطْمُ شَدِيدٍ شَدِيدٍ الْمَلِكِ نَاحِيَةِ جَدِيدٍ وَخَطْمُ
الرَّامِ يَتَلَقَّى عَلَى مَا هُوَ مَعْرِفَةٌ أَشْأَاءَ الْإِنْسَانِ الْمَرْكَبِ الْإِنْسَانِ كَمَا لَا يَتَجَنَّبُ عَنْ الْمَلِكِ
مَا يَعْلَمُ الْخَيْرَ فَاجِدِي أَنْ لَكَ خَطَا وَأَنْ الصَّوَابَ اسْكُنْ مَا فَتَحَهُ فَيُتَبَلَّ وَجْهَهُ
ذَلِكَ فَاجِدِي الْأَحْجَايَا وَالتَّوَكُّلَ عَلَى رِجَالِ الْإِنْسَانِ الْمَلِكِ الْمُسْتَنْدِ فَتَالِثُ الْإِنْسَانِ
يَتَلَقَّى بِخَطْمِهِ الْإِنْسَانَ عَلَى الْمَارِفَةِ الْإِنْسَانِ مَاذَا الْإِنْسَانُ يَتَوَدَّدُ الْإِنْسَانَ يَتَوَدَّدُ الْإِنْسَانَ
أَنَا عَلِيٌّ وَفِي الْإِنْسَانِ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ
الدُّعَاءُ وَاجِبٌ بَدَنُ الْخَطْمِ الشَّدِيدِ فَخَطْمُ الْإِنْسَانِ الْإِنْسَانِ الْإِنْسَانِ الْإِنْسَانِ
تَرْكِيْبُهُ وَجْهَهُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ
شَدِيدُ الْإِنْسَانِ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ
كَلِمَةُ الْبَاثِ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ
فَأَقْرَأْتُ الْإِنْسَانَ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ
وَمِنْ أَيْضًا الْعِلْمُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ
تَرْكِيْبُهُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ
وَجَدُوا الْخَصَاءَةَ سَمَرًا مِنْ وَجْهِهِمْ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانُ

İbnü'd-Demâmî'nin *el-Fethu'r-Rabbânî fi'fred 'ale'l-Binbânî* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Resid Efendi, nr. 318/2)

ne aruzla ilgili olup Muhammed b. İbrâhim b. Lü'lü' ez-Zerkeşî (ö. 882/1477) tarafından şerhedilmiştir. 12. *Şemsü'l-Mağrib fi'l-murkış ve'l-muṭrib*. Edebî mektup örneklerinden oluşur. 13. *el-Fethu'r-Rabbânî fi'r-red 'ale'l-Binbânî*. Hindistan âlimlerinden Binbânî'nin, müellifin *el-Meşâbih* adlı eseriyle *Teshîlü'l-fevâ'id* şerhine yönelmiş olduğu eleştirilere reddiyedir (eserlerinin yazma nüshaları için bk. GAL, II, 33; *Suppl.*, II, 21). İbnü'd-Demâmî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *İzhârü't-tâ'îli'l-muğlak li-vücûbi ḥazfi 'âmili'l-mef'ûli'l-muṭlak*, *Mâdinü'l-cevâhir*, *el-Kevâkibü'l-bedriyye*, *Şerhu'l-Maşdârî'l-cevâhir*, *Mücellled fi'l-i'râb*, *Maḳâti'fu's-şûrb* (hamriyyâta dair şiirler).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'd-Demâmî'nin, *el-'Uyûnü'l-gâmi'ze 'alâ ḥabâya'r-Râmize* (nşr. Hassânî Hasan Abdullah), Kahire 1415/1994; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), I, 487; Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmî*, VII, 184-187; Sü-yûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 66 vd.; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylû'l-ibtihâc*, Trablus 1408/1989, s. 488-490; *Keşfü'z-zunûn*, I, 406, 549, 613, 696 vd.; II, 1135 vd., 1235, 1537, 1998; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 181; Şevkānî, *el-Bedrü't-tâli*, II, 150 vd.; Serkis, *Mu'cem*, I, 879 vd.; Brockelmann, *GAL*, II, 32-33, 172; *Suppl.*, I, 440; II, 21, 171; Zirikî, *el-A'lâm*, VI, 282 vd.; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, IX, 115.

M. REŞİT ÖZBALIKCI

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ
يَعْلَمُ الْعَبْدُ الْفَقِيرُ إِلَى الْوَلَّى مُحَمَّدٍ بِيَوْمِ الْيَوْمِ الْيَوْمِ الْيَوْمِ الْيَوْمِ الْيَوْمِ
أَتَجَنَّبُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ
أَنْ يَتَجَنَّبَ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ
لَهُمَا وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ
عَنْ مَوَاهِدِهِ شَرَاهُ لَاحِقُهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ وَجْهَهُ
وَرَسُولُهُ سَيِّدُنَا مُحَمَّدٌ لَمْ يَصِلْ كَالْفَضْلِ الْفَضْلُ الْفَضْلُ الْفَضْلُ الْفَضْلُ الْفَضْلُ
وَقَالَ فَيَا بَنِي إِسْرَءِيلَ عَنِ الْمَسِيحِ بِالْمَسِيحِ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ
يَحْيَا سِرَّ الْإِسْرَءِيلِ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ
وَمِنْ الْبَاطِلِ الْبَاطِلِ الْبَاطِلِ الْبَاطِلِ الْبَاطِلِ الْبَاطِلِ الْبَاطِلِ الْبَاطِلِ الْبَاطِلِ الْبَاطِلِ
وَحَوْلِي رَبِّ الْمَلِكِ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ
أَجِبْنِي صَلَوةً مَقْدُودَةً بِمَا تَسْأَلُنِي الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ
سَمِعْنَا بِالْمَقْدُودَةِ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ
الْوَفَاءُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ
حَضْرَةُ مَوْلَانَا السُّلْطَانُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ
عَلَى الْحَقِّ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ
الْأَتَا الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ
السُّلْطَانُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ
وَأَنْ تَكُونَ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ
وَأَجْرُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ الْإِسْرَءِيلُ
أَسَا لَئِنْ يَصِيرَ مَوْلَايَ فَخَرُكُمْ وَأَنْ يَتَبَيَّنَ شَرُّ الْمَرْبِيِّ لَكُمْ عَادَهُ وَحُصْنُ

فَوَيْتُ

İBNÜ'D-DEVÂDÂRÎ

(ابن الدواداري)

Seyfüddin Ebü Bekr b. Abdillâh

b. Aybek ed-Devâdârî

(ö. 736/1336'dan sonra)

Memlûk tarihçisi.

Kahire'de doğdu. Hayatı hakkında bilinenler eserlerinde anlatıklarından ibarettir. Mehmed Fuad Köprülü onun Selçuklu hânedanından geldiğini söyler. *Kenzü'd-dürr*'in kendi hattıyla olan nüshasına ait cüzlerin unvan sayfalarında adını Ebü Bekir b. Abdullah b. Aybek Sâhibü Sarhad şeklinde vermektedir. Dedesi Sarhad hâkimi İzzeddin Aybek Mikâil, Eyyûbîler'den el-Melikü'l-Muazzam'ın memlûkü idi ve askerlik yanında ilimle de ilgilenirdi. Müellifin *Dürrü't-ticân* adlı eserinde Şarkîye eyaletinin (merkezi Bilbîs) emîri olduğunu söylediği babası Cemâled-din Abdullah b. Aybek'in "Devâdârî" nisbesiyle tanınması, önceleri Sultan Baybars'ın devâdârı ve sır kâtibi Emîr Seyfeddin Balaban er-Rûmî ez-Zâhiri'nin hizmetinde bulunmasından dolayıdır. İbnü'd-Devâdârî, son görevi Memlûk sınır kalelerini teftiş olan babasıyla, onun Ürdün'deki Zerkâ vadisinde atından düşüp öldüğü 13 Receb 713 (3 Kasım 1313) tarihine kadar birlikte dolaştı. Uzun yıllar önemli bir

devlet adamı olan babasının yanından ayrılmaması sebebiyle birçok tarihî olaya tanıklık etmiş, ayrıca pek çok büyük şahsiyetle tanışarak onların fikirlerinden faydalanmıştır. Öte yandan kitabının mukaddimesinde adını sıkça anmasından ve dokuzuncu cüzünü ona tahsis etmesinden Sultan Kalavun'la da arasının iyi olduğu anlaşılmaktadır. Buna rağmen babasının ölümünden sonra herhangi bir resmî görevle tâlip olmamış veya yapılan teklifleri kabul etmemiştir. Çünkü eserinde, muhtemelen ilim ve edebiyata düşkün olmasından dolayı devlet memurluğundan feragat ederek yönünü faziletli âlimlerden yana çevirdiğini, böylece onlardan topladığı şifa incileriyle kalbinin devasını bulduğunu söylemektedir.

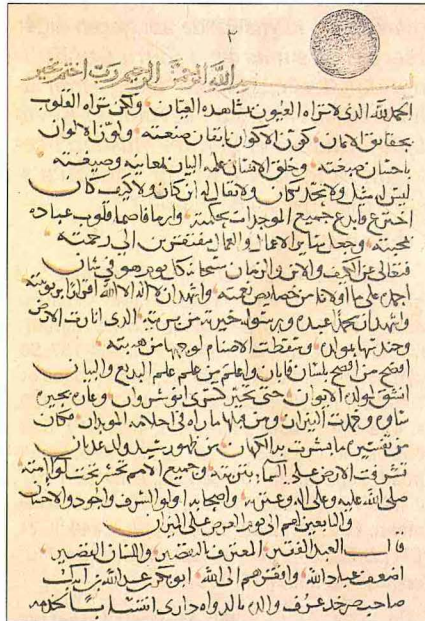
İbnü'd-Devâdârî *Kenzü'd-dürrer*'in mukaddimesinde edebiyatla uğraştığını, Doğulu ve Batılı birçok âlimin sohbetine katılıp onlardan ve bazı mutasavvıflardan ahhâr rivayet ettiğini söylemekte, fakat faydalandığı kişilerin adını vermemektedir. Nâdir kitaplardan sık sık alıntılar yapması çok okuyan ve araştıran bir kimse olduğunu gösterir. Yazdıklarından onun daha ziyade edebiyat, tarih ve ahhârla uğraştığı ve eserinin altıncı cüzündeki sehiyyelerden şiiri çok sevdiği anlaşılmakta, ara sıra bazı şiirler hakkında tenkitlerde bulunduğu da görülmektedir. *Kenzü'd-dürrer*'in tamamının incelenmesi onun kendi asrından önceki zamanlara ait cüzlerde bir derleyici, yaşayıp gördüğü hadiseleri anlattığı cüzlerde ise müellif olduğunu ortaya koymaktadır. Kitaplarında halk diline de yer vermiştir ve cümlelerinde rekâket vardır; yer yer nahiv hatalarına rastlanır. Onun Birzâlî, İbn Kesîr, Zehabî, Safedî, İbnü'l-Cezerî, Kutbüddin Mûsâ b. Muhammed el-Yûnînî, İbn Şâkir el-Kütübî ve Tâceddin es-Sübki gibi VIII. (XIV.) yüzyıl tarihçileriyle karşılaştırıldığında üslûp ve ibare yönünden onların çok aşağısında olduğu görülmektedir.

Eserleri. 1. *Kenzü'd-dürrer ve câmi'u'l-gurer*. İbnü'd-Devâdârî'nin babasıyla birlikte dolaştığı dönemde, 709'da (1309) başlayıp 736'da (1335-36) tamamladığı eser genel bir tarih olup dokuz cüzdür. Kitaptan ilk defa Ahmed Zeki Bey, M. Fuad Köprülü, Carl Brockelmann ve Claude Cahen bahsetmişlerdir (bk. bibl.). Bağdatlı İsmâil Paşa ise müellifini vermeden eserin yalnızca adını kaydetmiş ve bir nüshasının Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunduğunu söylemekle yetinmiştir (*İzâhu'l-meknûn*, II, 385). Yarattığı 735 (1334-35) yılına kadar gelen eserin her cüzüne bir özel, bir de genel isim veren

İbnü'd-Devâdârî bu işi kendisinden önce kimsenin yapmadığını söyler. İlk isimler yedi felektan biriyle, ikinciler ise o cüzün konusyla ilgilidir. Kitabın genel adı *Kenzü'd-dürrer* olduğundan ikinciler daima "dürr"lidir; çünkü "kenz" (hazine) tamamı "dürr"lerden (inci) ibarettir. İbnü'd-Devâdârî'nin bu tarihi yazmaktan amacı nâdir rivayetlerle ve güldürücü, hoş, ince nükteli methiye ve hikâyelerle okuyucuyu memnun etmektir. Bizzat yaşayıp gördüklerini anlattığı kısım Memlûk tarihi bakımından çok değerli bir kaynaktır. Müellif önsözünde eserini ana tarihlerden ve kıymetli kitaplardan cida, hezl, nesir, nazım, fevâid ihtiva edecek şekilde özetlediğini söylemektedir. Kitap VIII. (XIV.) yüzyılda Dımaşk'ta ve Kahire'de konuşulan Arapça'ya ışık tutması bakımından da önem taşımaktadır. İbnü'd-Devâdârî, kendi dönemiyle ilgili kısımları yazarken belgelere ve olayların içinde bulunmuş kişilerden aldığı bilgilere dayanmıştır. Her kısımda siyasî gelişmeleri anlattıktan sonra önemli şairlerin biyografilerine ve şiirlerinden örneklere yer verir. Kitabı hazırlarken Kâdî İyâz'ın *Kitâbü's-Sifâ' bi-tâ'rîfi hukûkî'l-Mustafâ*, İbn Hallikân'ın *Vefeyâtü'l-a'yân*, İbnü'l-Cevzî'nin *el-Muntaẓam fi târîhi'l-mülûk ve'l-ümem*, Kâdî Sâid el-Endelüsî'nin *Tabakâtü'l-ümem*, İbn Zülâk el-Leysî'nin

Fezâ'ilü Mısır ve ahhâruhâ ve havâş-şuhâ, İmâdüddin el-İsfahânî'nin *el-Fet-hu'l-kudsî* ve İbn Vâsıl'ın *Müferricü'l-kürûb* adlı eserlerinden faydalanmıştır. Eserin müellif hattıyla olan nüshasının cüzleri Topkapı Sarayı Müzesi (III. Ahmed, nr. 2932) ve Süleymaniye (Ayasofya, nr. 3073-3076) kütüphanelerinde bulunmaktadır. Cüzlerin unvan sayfalarındaki vakıf kayıtlarından, kitabın 857 (1453) yılında Yahyâ b. Abdürrezzâk ez-Zeynî tarafından Kahire'nin Bâbülhûha semtindeki Zeynî Camii'ne vakfedildiği ve vakıf işlemini Mısır'ın Hanefî kadısının onayladığı öğrenilmektedir. Birinci Cüz. *Nüzhetü'l-beşer min kısmeti feleki'l-Kamer*. İkinci adı *ed-Dürretü'l-ulyâ fi ahhârî bed'i'd-dünyâ* olup dünyanın yaratılışı, güneş, ay ve yıldızlar, çeşitli kavimler, yedi iklim vb. hakkındadır (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3073). 23 Zilhicce 732'de (15 Eylül 1332) tamamlanmış, Bernd Radtke tarafından yayımlanmıştır (Wiesbaden-Kahire 1402/1982). İkinci Cüz. *Gulletü'l-vârid min kısmeti feleki'l-Utârid*. İkinci adı *ed-Dürretü'l-yetîme fi ahhârî'l-ümemi'l-kadîme* olup peygamberler ve eski milletlerin tarihleri hakkındadır (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3074). 733 yılı Rebûlâhîrinin ortalarında (Ocak 1333) tamamlanmış, Edward Badeen tarafından yayımlanmıştır (Wiesbaden-Eylül

İbnü'd-Devâdârî'nin *Kenzü'd-dürrer ve câmi'u'l-gurer* adlı eserinin III. cüzünün unvan sayfası ile ilk sayfası (TSMK, III. Ahmed, nr. 2932/3)

1414/1994). Üçüncü Cüz. *el-Müşerrefe bi'l-kudre min kısmeti feleki'z-Zühre*. İkinci adı *ed-Dürretü's-semîn fi aḥbâri seyyidi'l-mürselîn ve'l-ḥulefâ'ir-râşidîn* olup Hz. Peygamber ve dört halife hakkındadır (TSMK, III. Ahmed, nr. 2932/3). 26 Zilkade 733'te (8 Ağustos 1333) tamamlanmış, Muhammed Saîd Cemâled-din tarafından yayımlanmıştır (Kahire-Wiesbaden 1402/1981). Dördüncü Cüz. *Buğyetü'n-nefs min kısmeti feleki's-Şems*. İkinci adı *ed-Dürretü's-semiyye fi aḥbâri'd-devleti'l-Ümeviyye* olup Emevî Devleti hakkındadır (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3075). 17 Muharrem 734'te (28 Eylül 1333) tamamlanmış, Gunhild Graf ve Erika Glassen tarafından yayımlanmıştır (Wiesbaden-Beyrut 1415/1994). Beşinci Cüz. *Ellezi küllü sem'in lehû nesîḥ min kısmeti'l-Mirriḥ*. İkinci adı *ed-Dürretü's-seniyye fi aḥbâri'd-devleti'l-Abbâsiyye* olup Abbâsî Devleti hakkındadır (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3076). 5 Rebülâhîr 734'te (14 Aralık 1333) tamamlanmış, Dorothea Krawulsky tarafından yayımlanmıştır (Wiesbaden-Beyrut 1413/1992). Altıncı Cüz. *el-Fâ'ik Şihâḥu'l-Cevherî min kısmeti feleki'l-Müşterî*. İkinci adı *ed-Dürretü's-seniyye (muḍiyye) fi aḥbâri'd-devleti'l-Fâtımiyye* olup Fâtımî Devleti hakkındadır (TSMK, III. Ahmed, nr. 2932/6). 20 Cemâziyelâhîr 734'te (26 Şubat 1334) tamamlanmış, Selâhaddin el-Müneccid tarafından yayımlanmıştır (Wiesbaden-Kahire 1380/1961). Yedinci Cüz. *Şühdü'n-naḥl min kısmeti feleki'z-Zūḥal*. İkinci adı *ed-Dürü'l-maḥlûb fi aḥbâri devleti (mülûki) Benî Eyyûb* olup Eyyûbî Devleti hakkındadır (TSMK, III. Ahmed, nr. 2932/7). 7 Şâban 734'te (13 Nisan 1334) tamamlanmış, Saîd Abdülfettâh Aşûr tarafından yayımlanmıştır (Freiburg-Kahire 1392/1972). Sekizinci Cüz. *Zehrü'l-mürûc min kısmeti feleki'l-Burûc*. İkinci adı *ed-Dürretü'z-zekiyye fi aḥbâri devleti (mülûki)'t-Türkiyye* olup Memlûk Devleti hakkındadır (TSMK, III. Ahmed, nr. 2932/8). 20 Zilkade 734'te (23 Temmuz 1334) tamamlanmış, Ulrich Haarmann tarafından yayımlanmıştır (Freiburg-Kahire 1391/1971). Dokuzuncu Cüz. *el-Cevherü'l-enfes min kısmeti feleki'l-Aṭlas*. İkinci adı *ed-Dürü'l-fâḥîr fi sîreti'l-Meliki'n-Nâsır* olup el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun dönemi hakkındadır (TSMK, III. Ahmed, nr. 2932/9). 736 sonlarında (Temmuz 1336) tamamlanmış, Hans Robert Roemer tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1379/1960). Daha önce Selâhaddin el-Müneccid, bu cüzün bir kısmını "Mer-

sûm Memlûkî Şerîf bi-muḥâlefeti 'âkide-i İbn Teymiyye" başlığı altında neşretmişti (MMİAdm., XXXIII [Dimaşk 1958], s. 259-269). 2. *Dürerü't-ticân ve ğureru tevârîhi'z-zamân*. Muhtasar bir umumî tarihtir. Kitap Hz. Âdem'den başlayıp 710 (1310) yılına kadar gelen olayları kronolojik sırayla anlatır; ardından meliklerin, vezirlerin, âlimlerin, ediplerin, şairlerin ve tabiplerin biyografilerini verir (Süleymaniye Ktp., Damad İbrâhim Paşa, nr. 913). Bağdatlı İsmâil Paşa *İzâḥu'l-meknûn*'da eseri Ebû Abdullah ed-Devâdânî'ye nisbet eder (I, 465). Kitabın önemli bir özelliği, 628 (1231) yılı olaylarını anlatırken Cengiz Han hakkında geniş bilgi vermesi ve bu münasebetle *Oğuznâme*'den bahsetmesidir. Abdülkadir İnan, bu eserdeki yaratılış efsanesinin (vr. 198^b-200^a) Türkçe özetini yayımlamış (bk. bibl.), Bahaettin Ögel ise aynı efsaneyi "Türk-Memlûk Yaratılış Efsanesi" başlığı altında nazma çevirmiştir (bk. bibl.). 3. *A'yânü'l-emşâl ve emşâlü'l-a'yân* (Kenzü'd-dürer [nşr. Hans Robert Roemer], IX, 322). 4. *Hadâ'iku'l-aḥdâk ve dekā'iku'l-huz-zâk* (a.g.e., IX, 305). 5. *Âdâtü's-sâdât sâdâtü'l-âdât fi menâkıbi's-Şeyḥ Ebi's-Sa'âdât* (a.g.e., IX, 154).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'd-Devâdânî, *Kenzü'd-dürer* (nşr. Dorothea Krawulsky), Wiesbaden-Beyrut 1413/1992, neşreden giriş, V, h-h; a.e. (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Wiesbaden-Kahire 1380/1961, neşreden giriş, VI, 7-30; a.e. (nşr. Hans Robert Roemer), Kahire 1379/1960, IX, 154, 305, 322; Ahmed Zeki Bek, *Mémoire sur les moyens propres à déterminer en Egypte une renaissance des lettres arabes*, Kahire 1910, s. 13-15; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1966, s. 19, not 31, s. 213-214, not 106, 107; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 44; *İzâḥu'l-meknûn*, I, 465; II, 385; Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara 1954, s. 21, 36, not 38; Zirikî, *el-A'lâm*, II, 66; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, III, 65; a.m.f., *Mu'cemü muşannifi'l-kütübü'l-'Arabiyye*, Beyrut 1406/1986, s. 118; Franz Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1963, s. 154, 384, 403, 449, 610; D. Presgrave Little, *An Introduction to Mamlûk Historiography*, Wiesbaden 1970, s. 10-23, ayrıca bk. tür.yer.; Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Ankara 1971, I, 483-485; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 182-183; Claude Cahen, "Les chroniques arabes concernant la Syrie, l'Egypte et la Mésopotamie de la conquête arabe à la conquête ottomane, dans les bibliothèques d'Istanbul", *REI*, IX/4 (1936), s. 343-344; M. Saber Khan, "Die Chronic des Ibn ad Dawâdârî", *IC*, XXXVI (1962), s. 75-78; a.m.f., "The Kanz ad-durar wa Jâmi'al-ghurar of Ibn ad-Dawâdârî", a.e., XXXVII (1963), s. 208-213; B. Lewis, "Ibn al-Dawâdârî", *EP* (İng.), III, 744; Seyyid Ali Âi-Dâvûd, "İbn Devâdârî", *DMBİ*, III, 515-516.

CEVAT İZGİ

İBNÜ'D-DEYBA'

(ابن الديع)

Ebû Abdillâh

(Ebû'l-Ferec, Ebû Muhammed)

Vecihüddin Abdurrahmân b. Ali

eş-Şeybânî eş-Şâfiî ez-Zebîdî el-Abderî

(ö. 944/1537)

Tarihçi, hadis âlimi,

fakih ve şair.

Buğyetü'l-müstefid adlı eserinde kendisi hakkında verdiği bilgilerden (s. 227-232) öğrenildiğine göre 4 Muharrem 866'da (9 Ekim 1461) Yemen'in Zebîd şehrinde doğdu. Bazı müelliflerce Dîba' şeklinde de okunan ve Nûbe dilinde "beyaz" anlamına gelen künyesini büyük dedesi Ali b. Yûsuf'un lakabından almıştır (Sehâvî, IV, 104). Babası onun doğduğu yıl sonunda Zebîd'den ayrılarak bir daha geri dönmemiş ve Hindistan'daki Diû'da ölmüştür (876/1471). Çocukluğunu, anne tarafından dedesi allâme Şerefeddin Ebû'l-Ma'rûf İsmâil b. Muhammed b. Mübâriz eş-Şâfiî'nin yanında geçirdi. Onun akraba olarak yalnız dayılarından bahsetmesi, Zebîd kadınlarının gurbetçilerle evlendikleri ve kesinlikle yerlerinden ayrılmadıkları yolundaki rivayetleri destekler mahiyettedir.

İbnü'd-Deyba', dayısı Zebîd Kadısı Cemâleddin Ebû'n-Necâ Muhammed et-Tayyib b. İsmâil b. Mübâriz'den kıraat, Arapça, matematik, ferâiz ve fıkıh, Yemen ulemâsından Ahmed b. Ahmed b. Abdüllatif eş-Şerecî'den hadis ve tefsir, Cemâleddin Ebû Ahmed Tâhir İbn Cağmân'dan fıkıh dersleri aldı. Hocaları arasında İbrâhim b. Ebû'l-Kâsım İbn Cağmân, Nûreddin Ali b. Ebû Bekir Hattâb, Ömer b. Muhammed el-Fetâ b. Muîd el-Eş'arî, Muhammed b. Abdüsselâm en-Nâşîrî ve Hasan b. Osman da bulunmaktadır. 883 (1479), 885 (1481) ve 897 (1492) yıllarında hacca gitti. Üçüncü haccında tanıştığı Hâfız Şemseddin Abdurrahman es-Sehâvî'den *Şaḥîḥ-i Buḥârî* ile *Şaḥîḥ-i Müslim*'i dinledi ve ona İbn Hacer el-Askalânî'nin *Bülûğu'l-merâm*'ını okudu (*ed-Dav'ü'l-lâmî*, IV, 105). Öğrencilerinden bazı meşhur simalar da şunlardır: İbn Ziyâd el-Gaysî, Seyyid Hâfız Tâhir b. Hüseyin el-Ehdel, Ahmed b. Ali el-Müz-câcî, Şeyh b. Abdullah el-Ayderûs, Ebû's-Saâdât el-Fâkihî el-Mekkî. İbnü'd-Deyba', Tâhirîler'in son hükümdarı el-Melikü'z-Zâfir Âmir b. Abdülvehhâb'dan himaye görmüş, Zebîd Ulucamî'ne hadis müderisi tayin edilerek kendisine şehrin en gü-